

FOLCLOR ROMÎNESC DIN TRANSILVANIA SEC. AL XVII-LEA.

Pornind de la convingerea că, paralel cu munca de culegere și studiere a folclorului contemporan, este necesar să se adune toate mențiunile privitoare la istoria folclorului nostru, prezentăm, în rândurile ce urmează, un document din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, tot atât de bogat în informații etnografice și folclorice pe cit de bogat în semnificații culturale și sociale.

Documentul poartă data de 1675, a fost emis de « *Părintele mitropolit Sava cu jurații Sca-unului, cu protopopii, în săbor în Belgrad, la mănăstire* » și cuprinde o sumă de așezăminte instituite de acel sobor din « *grije de lucrurile dumnezeiești, și multe lipse, a preuților, și a besericilor, și a creștinilor* ». Mitropolitul Sava despre care se vorbește în document este acel Sava « *cu acest nume al doilea* », numit « *Brancovici și Corenici* », pe care fratele său Gheorghe îl făcea, în cronică și genealogia sa fictivă, coboritor din ultima dinastie a despoților Sirbiei, înrundindu-se deci cu domnii romini Neagoe Basarab și Petru Rareș¹. Mitropolitul Sava, o figură reprezentativă în șirul ierarhilor bisericii ortodoxe transilvănene, a fost înscăunat în 1656 de către principele Rákóczy al II-lea și întărit de Ștefan, mitropolitul Munteniei, ca urmaș al ardeleanului Daniil, la recomandăția superintendentului calvin Csulay. Păstoria sa ținu pînă la 1680², cînd din cauze de ordin politic, fu scos din ceata preoțească și din vîldicie și fu dat în mina justiției civile spre a fi judecat pentru fapte incompatibile cu morala călugărească, așa cum fusese învinuit mai înainte și alt mitropolit transilvănean, vlădica Ilie Iorest (1640—1642)³.

Documentul a fost descoperit de Petru Maior în arhivele Făgărașului și transcris în partea inedită a istoriei sale la cap. intitulat: « *Despre faptele unor vlădici ai rumînilor din Ardeal înainte de a se face Unirea cu besearea Romei* ». A fost publicat abia în 1855 de către canonicul Timotei Cipariu în colecția de acte și fragmente referitoare la istoria bisericii romine din Transilvania⁴. A fost folosit, integral sau fragmentar, în numeroase rînduri⁵, în diversele monografii închinat vieții și activității mitropolitului Sava Brancovici și în lucrări privind istoria bisericii rominești.

¹ N. Iorga, *Istoria bisericii rominești și a vieții religioase a Romînilor*, Vălenii de Munte, 1908, vol. I, pag. 145. Primul Sava se întîlnește în 1608, în părțile Inelui și Lipovei, ca vlădică fără reședință și ca urmaș al lui Teodor vlădica, pomenit în 1595. (Ibidem, pag. 234).

² Unii îl socoteau vlădică și în iulie 1681 (Ibidem, pag. 370).

³ Ibidem, pag. 324.

⁴ Tim. Cipariu, *Acte și fragmente latine romanesce. Pentru istoria bisericești romane mai alesu unite*, Blașiu, 1855, pag. 145—148. Documentul a fost publicat și de M. Gaster în *Ches-tomatie Română*, vol. I, pag. 217—219.

⁵ Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656—1680)*, Arad, 1906; Dr. Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906; Marina I. Lupaș, *Mitropolitul Sava*

Sub aspect folcloric, deși a fost semnalat încă din 1893 de I. Calomfirescu în articolul «*Persecuțiunea religioasă a vechilor datine*»⁶, documentul nu a fost valorificat, nici cît privește semnificația sa culturală, nici cît privește valoarea sa documentară. Autorul aceluia articol s-a ocupat numai de un fragment al documentului respectiv (punctele 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 din partea a doua), fără a adînci datele problemei enunțate în titlu⁷ și mai ales fără a analiza documentul din punct de vedere folcloric, prin identificarea acelor mențiuni, prin încadrarea lor în sistemul coerent al mentalității populare și prin considerarea lor în perspectiva istoriei folclorului românesc. Astfel, autorul este departe de a fi epuizat problema ce și-o propunea prin însuși titlul articolului său. În afară de interdicțiile cuprinse în documentul de față, el mai cita o pastorală a episcopului Vasile Moga din 1811, care cuprinde o referire globală la credințele populare și un pasaj publicat de M. Gaster în *Chrestomație romînă*, vol. II, pag. 51. Dacă pastorală episcopului Moga este irelevantă pentru demonstrația lui I. Calomfirescu⁸, menționarea manuscrisului Gaster este inutilă. Acest manuscris este traducerea aproape completă a unei cărți rusești care a cunoscut între 1674 și pînă către mijlocul sec. al XIX-lea nu mai puțin de 30 de ediții⁹. Cartea cuprinde o scurtă istorie a slavilor de răsărit, insistînd mai cu seamă asupra domniei marelui cneaz Vladimir al Kievului și asupra întemeierii vieții călugărești la marea lavră Pecerska din Kiev¹⁰. Între capitolele: «*De cnejiia marelui kniaz*

Brancovici. 1656—1683, Cluj, 1939; Dr. Alesandru Grama, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal, jasele lor în trecut și valdrea lor în prezente*, Blasiu, 1895; N. Iorga, op. cit., 2 vol., 1908—1909. N. Iorga pomeneste dispozițiile cuprinse în document, iar Marina I. Lupaș face chiar o clasificare minuțioasă a dispozițiilor sale din punctul de vedere al obiectivului lor social și cultural, însă nici unul nu scoate în evidență remarcabila valoare folclorică a documentului.

⁶ *Revista Critică-Literară*, Iași, 1 (1893), pag. 455—459.

⁷ Interdicțiile bisericești sînt în numeroase cazuri, după cum se va vedea mai departe, simpla reluare a unor texte eclesiastice din perioada patristică și nu atestă o realitate folclorică și socială contemporană. Un exemplu concludent în această direcție este codificarea tuturor preceptelor de viață creștinească în *Hristoitia* lui Nicodim Aghioritul, lucrare în care se condamnă vrăjitoria, descîntarea, ghicirea viitorului, alungarea norilor, purtarea amuletelor (§ 201—210), jocurile și cîntecele de la nunți (§ 23—31), jocurile de la botez (§ 11), jocurile la alte sărbători de peste an (§ 10—12, 14) și mai ales petrecerile de la lăsatul de carne, cînd se obișnuiesc travestițiile (§ 15). Toate aceste interdicții își au originea în literatura patristică și nu se referă nemijlocit la fapte contemporane cu autorul cărții (Nicodim Aghioritul s-a născut la 1748 în insulele Ciclade și a murit la 1809 la muntele Athos). Citările se referă la traducerea românească din 1937 a călugărilor Iona și Antonie de la muntele Athos. Cf. pentru același aspect al problemei și documentatul studiu al Mathildei Hain, *Burchard von Worms (+ 1025) und der Volksglaube seiner Zeit* publicat în *Hessische Blätter für Volkskunde*, Giessen, 47 (1956), pag. 39—50.

⁸ Episcopul Moga cerea clerului să nu propovăduiască decît ceea ce se află în cărțile sacre.

⁹ Vezi Marea Enciclopedie Sovietică, vol. 39, pag. 100.

¹⁰ Titlul complet al lucrării, după ediția a 7-a din 1785 este următorul: *Sinopsis ili kratkoe opisanie ot različnih leatopisjev o načalea slavenskago naroda, o pervih kievskih kniazeah, i o jiti sviarago blagovearnago i velikago kniaza Vladimira vsea Rossii perveiașago samoderjja, i o ego naslednikah, daję do blagocestiveiașago gosudaria țaria i velikago kniaza Feodora Alecsievieța, samoderjja vserossiiskago; sedmim pisnueim izdanoe v polzu liubiteliu istorii*. Față de această ediție, manuscrisul Gaster (BARPR, ms. rom. 1134), nu cuprinde cele 30 de capitole dedicate marelui cneaz Dimitrie și luptelor sale cu tătarii, precum și ultimele 8 capitole consacrate luptelor de la cetatea Cehrinului. Această parte este numai rezumată de traducătorul român, care în încheierea manuscrisului său spune: «*Aicea să știe că multe sînt lipsă încă și pentru Cehrin. Pentru că acesta Sinopsis iaste tipărit mai din nainte vream, iar altele sînt mai noau și mai deplin*». În aceeași situație se află și ms. BARPR. 476 care a aparținut mănăstirii Căldărușani și ms. C. Bobulescu publicat de N. Iorga în *Revista Istorică*, 3 (1917), pag. 26—84. Lucrarea lui Inochentie Ghizel a fost cunoscută și utilizată de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, partea III-a cap. I: *Despre religia moldovenilor* (Cf. P. P. Panaitescu, *Istoria Slavilor în românește în secolul al XVII-lea în Revista Istorică Română*, 10 (1940), pag. 109—110). El pune în legătură genetică, după modelul letopiseșului pe care-l poseda, anume personajii demonice ale mitologiei noastre populare cu unele zeități vechi slave, pe baza substratului scitic comun romînilor și slavilor.

Vladimir în Kiev și în toată rusimea și de singură stăpînirea lui» și «*De muerile lui Vladimir*» sînt intercalate două capitole care se referă la viața religioasă a vechilor slavi de dinaintea creștinării lor: «*De idoli*» și «*De udarea cu apă la paști*». În aceste două capitole se condamnă o sumă de practici populare, a căror origine e pusă de presupusul autor, arhimandritul Inochentie Ghizel, în legătură cu vechea religie păgînă a slavilor. Astfel, sînt condamnate petrecerile de nuntă, focurile de la Sînzien, «*leagenele*» de la Sf. Petru și Pavel, udatul cu apă la Paști, travestițiile și mascările din sărbătorile de iarnă. Fiind vorba de o traducere, este clar că cele cuprinse în manuscris nu se referă la realitățile folclorice românești (cu toată identitatea unora) și acest lucru este consecvent notat de traducător, care în două rînduri zice în «*oare-care părți rusești*». Într-un singur caz, traducătorul încearcă o timidă localizare a faptelor despre care tratează: «*precum și la noi zic*», fără însă ca prin aceasta să schimbe prea mult sensul general al lucrării. Este deci clar că manuscrisul nu constituie o interdicție oficială și nici nu izvorăște dintr-o tendință locală de a combate practicile superstițioase din popor. După cum se vede, nici sub raport teoretic, nici sub raport practic (argumentarea documentară), I. Calomfirescu nu a reușit să epuizeze subiectul propus, iar problema raporturilor dintre autoritățile ecleziastice și folclorul romînesc continuă să fie deschisă cercetărilor viitoare. Dar și sub raportul unei stricte valorificări folclorice a documentului, I. Calomfirescu lasă toate porțile deschise. În acest sens este simptomatică următoarea mărturisire pe care o face: «*În încheierile sinodului citate mai sus se amintesc mai multe datine, din care unele le cunoșteam încă din copilărie din loculî nascereî, altele ne sînt sîu necunoscute sîu nu ni le putemî explica. Este de deosebitî interesî a se sci pre unde se mai păstrează încă, sub ce formî și ce înțelesî li se dă, decî li se dă*»¹¹. Și pentru a lămuri întreaga problemă, I. Calomfirescu a întocmit un chestionar, compus din 12 întrebări, la care spera să primească răspunsurile corespunzătoare¹². Se pare însă că aceste răspunsuri sau nu au mai sosit, sau nu au mai fost publicate, așa încît problema acestui atît de important document nu a mai fost reluată pentru o rezolvare definitivă.

În felul acesta situația care s-a creat în jurul documentului îndreptățește reluarea problemei pe alte baze și cu alte perspective, valorificarea lui sub raport folcloric, fiind de netăgăduită importanță pentru istoria folclorului nostru. Ca o simplă apreciere cantitativă a valorii sale folclorice, menționăm că din cele 18 (19) puncte pe care le cuprinde documentul, nu mai puțin de 9 se referă la fapte folclorice (Partea I-a, punctele: 4 și 7; Partea II-a, punctele: 3(4), 5, 7, 8, 10, 11 și 12), făcînd aluzie, directă sau indirectă, la un număr de 16 datine, credințe și practici rituale obișnuite în popor¹³, de unde se poate trage încheierea că însuși aspectul folcloric al său a determinat emiterea lui. Este ceea ce se afirmă în expunerea de motive a documentului însuși, atunci cînd vorbește de acele «*multe lipse*» a preoților și bisericilor, și mai cu seamă «*a creștinilor*», adică ale maselor largi populare.

Înainte însă de a trece la analiza propriu zisă a documentului, este necesar să stabilim atmosfera culturală a vremii în care a fost emis, atmosferă pe care fără îndoială o oglindește. Documentul este un act bisericesc. După obiectivele pe care le mărturisește în partea introductivă, el urmărește reglementarea vieții religioase din Transilvania (arhiepiscopia mitropolitului Sava Brancovici), unde în acea vreme se constată «*multe lipse*». Specialiștii care s-au ocupat

¹¹ *Revista Critică-Literară*, 1 (1893), pag. 457.

¹² *Ibidem*, pag. 457–459.

¹³ Nu am cuprins în analiza noastră și conținutul punctului 9, din cea de a doua parte a documentului, deoarece despre datina la care se referă nu avem decît o sumară mențiune făcută de A. Viciu în art. *Obiceiuri de Paști în Comoara Satelor*, Cluj, 2 (1924), pag. 49 și nu putem ști în ce măsură aceasta este de proveniență folclorică sau ecleziastică. Soborul din 1675, la sugestia superintendenței calvine, putea s-o condamne și pentru o proveniență și pentru cealaltă.

cu analiza documentului, cu o singură excepție¹⁴, sînt unanimi în a susține că toate măsurile prevăzute de el, în partea consacrată problemelor bisericești, sînt inspirate de calvinism, mișcare religioasă care, în acea perioadă istorică, tindea să devină religia oficială a statului, printr-o activă și uneori violentă operă de prozelitism¹⁵. Așa stînd lucrurile, este legitim să ne întrebăm dacă nu cumva, în totalitatea sa, documentul este inspirat de aceleași cercuri calvine. Răspunsul nu este prea greu de dat. Este destul să arătăm că episcopul reformat Ștefan Katona de Gelej, omul de încredere al lui Gheorghe Rákóczy I, care se intitula «*episcop al valahilor ortodocși*»¹⁶, a întocmit un caiet de sugestii privitoare la opera de calvinizare a tuturor locuitorilor din Transilvania, pe care l-a înaintat la 1640 suveranului său, cerînd ca episcopul ce va fi numit peste romîni să «*fie invitat a interzice practicile superstițioase privitoare la îngroparea morților*», «*să nu permită să se pună în sicriu bani, alimente sau alte obiecte*», să interzică «*aprinderea lumînărilor la cimitir*», obiceiul «*de a forța sufletele celor morți să se manifeste pentru a comunica cu ele*», să suprima obiceiul «*alegerii unei regine la rusalii și dansul paladinilor* (probabil al călușarilor) *oriunde și în orice vreme*»¹⁷. Acțiunea lui Gelej nu este izolată, ci apare ca o culminație a unui întreg secol de luptă a calvinilor, în numele rațiunii, împotriva superstițiilor, pe de o parte, și pentru lățirea credinței lor printre romîni, pe de altă parte. Încă în 1566 dieta din Nagyszeben manifestă dorința de a elimina din cuprinsul țării «*toară idolatria și tot ceea ce constituie o blasfemie față de Dumnezeu*»¹⁸. La înscăunarea mitropolitului Simion Ștefan, una din condițiile ce i se pun este de a lupta împotriva superstițiilor băbești («*superstitiones aniles*») de la înmormîntări¹⁹; în 1652, protopopului Simon Petrașco din Maramureș, care s-a unit cu calvinii, i se cere să interzică și «*boscónele céle de la botez, și de la cununie*»²⁰. Așa dar, documentul de față se înscriează într-un șir consecvent de acte prevăzînd același gen de măsuri împotriva superstițiilor și emanate de la superintendența calvinească a statului transilvănean. Putem deci, fără a greși, să socotim că și măsurile cuprinse în el ilustrează întocmai aceeași

¹⁴ V. M a n g r a, op. cit.

¹⁵ Imre Révész, *La Réforme et les Roumains de Transylvanie*, Budapest, 1937, pag. 20.

¹⁶ Ibidem, pag. 26.

¹⁷ Ibidem, pag. 27. Pentru opera reformatoare a respectivului episcop, cf. Stephanus Katona Gelejinus, *Canones Ecclesiastici*, Claudiopoli, 1794, unde la cap. XIII (pag. 89) și LXXXVI (pag. 40), combinate mai ales practicarea bocetelor pe care le consideră făcute pentru a stoarce lacrimi și pline de nimicuri băbești: «*Naeniae porro illae seu rhytm lugubres, anilibus ut plurimum nugis, ad lachrymas eliciendas confictis, scatentes*». (Cap. XIII).

¹⁸ Imre Révész, op. cit., pag. 19.

¹⁹ Gheorghe Șincai de Șinca, *Chronica Românilor și a mai multor némuri*, București, ed. II, 1886. Tom. III, pag. 62. Pentru completarea atmosferei culturale a vremii cf. N. Cartoian, *Istoria Literaturii Române vechi*, cap. *Influența calvină* (p. 58—60), *Întoarcerea spre ortodoxie* (p. 60—63) pentru epoca lui *Coresi* și mai ales cap. *Cultura în Transilvania* (pag. 103—107), pentru epoca de care ne ocupăm.

²⁰ Ibidem, pag. 84. La aceste măsuri mai sînt de adăugat și dispozițiile luate de oficialități pentru împuținarea zilelor nelucrătoare de peste an, ca cele ale vîldicei Dosotei de Bălgrad din 1627, care fixează la 70 de zile anuale «*zilele ceale mari de peste an, carele nime să nu cuteaze a lucra nici șie, nici în clacă*». Pentru că poziția lui Petre Maior față de această problemă este deosebit de interesantă, reproducem comentariile sale publicate de T. Cipariu (op. cit. pag. 154): «*Din faptele acestui săbor se vede cănd s'au început și s'au înrădăcinat atite sărbători între români; care adăugînd duminicile, de s-ar ținea, eată a treia parte a anului o ar petrece oamenii fără de lucru. Ci mulțimei sărbătorilor le au pus cumpăt Împărăția. Totuși și acum unii de unele serbători, care beserica grecească nici o dată nu le-au crezut a fi serbători legate, nu se pot desbăra. Însă a lucra în clacă adevă a lucra pe sama altora fără de plată în unele sărbători ca aceastea, nici odată n'am pomenit se țină romîni păcat. Pentru aceea intru aceste sărbători bucușoi ajută cu lucrul minilor sale pre cei neputincioși, dară mai de multe ori lucră pe sama celor bogați și puternici. Drept aceea aceștia, pentru ca se capete dela săraci lucru fără de plată, cu viclenie țin parte sărbătorilor celor ce nu sînt sărbători, cit în unele locuri până astăzi fără rod este porunca împărătească cea pentru împuținarea sărbătorilor celor netreabnice. Aceea este nesuferit, că une ori și dintră preoți se află, carii iubesc pe oameni ai ținea în rătăcire*».

situație²¹. Dacă măsurile cuprinse în document vor fi aduse la îndeplinire, e greu de știut. Este posibil ca ele să fi rămas numai pe hîrtie, deoarece multe din obiceiurile la care se referă, continuă încă și astăzi să ducă o viață intensă și viguroasă în multe regiuni ale Transilvaniei. Dar este iarăși posibil ca tocmai din cauza aplicării intolerante a acestor dispoziții, să se fi ajuns la o recrudescență a fondului folcloric local, mai ales că lupta pornită de calvini contra superstițiilor putea părea o luptă a populației maghiare împotriva celei românești din Transilvania. Situația Transilvaniei în acea perioadă istorică e prea complexă pentru a putea schița o afirmație mai întemeiată numai pe baza materialului de care dispunem în acest moment, de aceea ne oprim la sumarele considerații de mai sus.

Cu acestea putem trece la analiza elementelor folclorice cuprinse în document. Pentru completa edificare asupra conținutului său, îl transcriem în întregime, utilizînd ediția din 1855 a lui T. Cipariu.

«1675. Părintele mitropolit Sava cu jurații Scaunului, cu protopopii, în săbor în Belgrad, la mănăstire, avîndu și purtîndu grije de lucrurile dumnezești, și multe lipse, a preuților, și a besericilor, și a creștinilor părintele sfinție sa cu acestu prilej, să easă în țarcălat, cu aceste sămnături, care ni sau părut, și lemu scris întăiu sămtu nește sămnături și îndereptături, carele am făcutu cu săborul mare, și lemu luoați toți protopopii, să trăiască cu ele cumu se vede din scrisorile de atunci, și aceale voru sămna pre scurtu.

1. Cuvântul lui Dumnezeu să se vestescă în limba noastră rumânește, creștinilor în beserică, și unde va trăbui și va fi lipsă.

2. Care cărți sămtu scrise și scoase pre limba rumânească să să cetescă, și să să înveșe în beserica creștinilor și întralte locuri unde va fi lipsă.

3. Care popă va da paștile, să le porte mirenii pre de afară, de nu le va da cu mina lui, să i să ia popie.

4. Care popă să va face vornic pre la nunte și va giuca, și va îmbla betu, pin târgu, și va îmbla la cârșme, și să face măscărici și vrăjitoriu, să i se ia popie.

5. Care popă va cununa noapte, au frăție, au fugiți de altu poporu, sau făcători de rău, carii nu șau plinit pocanie, să i să ia popiea.

6. Carii să vor căsători. Popa să dă știre, la beserică, mainainte cu o săptămîină, și de nu să va afla între ei nice o necădere, așei vom cununa. Căsătoria să să înceapă cu cuvântul lui Dumnezeu, și să să facă cu jurămînt, să știe cei căsătorie.

7. De bobonoșaguri ce nu iaste scris la tipic să nu ție; aceste de multu sau datu, la săborul tuturor protopopilor, să le ție, să le vestească, și să le dă popilor, și creștinilor, derept însă Părintele Sfințiesă eșindu în țară, să țarcăluască, pre protopopi, purtat sau bine în deregătorie lor și cum au trăitu, cu cuvântulu lui Dumnezeu între creștini, și cu lucrul despărțaniilor, și cu adăulu țării, ce iaste a besericilor, așjdere și popii cum sau purtat, cu beserica cu învățatura, cu poporenii, și încăși și cu casa sa și cu fomee sa.

Așjdere și pre mirenii, cumu ținu la beserică, cum cinstescu cuvântulu lui Dumnezeu, și pre popi, așjdere și venitu au plata popilor, unde cum să va cuveni, să u caute, și alte lucruri ce vor fi de lipsă să caute.

1. Botezul să să facă cu apă, și cu foc, așe cum iaste tocma.

2. Care omu iaste căsătoritu, și nu va merge la beserică, nice cu cina domnului, popii săi dojenescă, și săi înveșe, iară de nu voru asculta nice la morte să nul cuminece, totu omul să să cuminece de 4 întru anu.

²¹ Faptul este cu atît mai probabil, cu cît, după cum am arătat mai sus, în partea consacrată lipsurilor bisericii, specialiștii în materie de probleme ecleziastice, au recunoscut amprenta puternică a propagandei calvine.

3. Când chiamă creștinii pre popa la bolnavi, săi cuminece, și nu voru să iasă după popa din casă, acolo popa să nu mergă la morții casei²² motivă să nu facă nice oaselor, nice hainelor, nice oi, au vaci preste mortu să nu dă, au găini, iară în laturi pot da, picioarele dobitoacelor să nu le spele, nice să le arză cu lumina în frunte, și colacu preste groapă să nu să dă, banu în groapă să nu să arunce, muerile să nu țipe pre ulițe.

5. Cari nu vor săși îngroape morții lune sau miercure, la aceia popii să nu mergă.

6. Popii să nu facă motivă pre dobitoace.

7. Care oameni sau mueri, vor face focu în curte la gioi mari, sau la blagoveștenii, și vor pune masă, și pâne, și zicu că vinu morții să să încălzască și aruncă apă pre pajește, se bee morții, pre acei vor da șpanilor, să nu să voru lăsa.

8. Sărbătorile drăcești, marțe și miercure, cine va ținē vrăji aceia să să dă șpanilor să nu să vor lăsa.

9. Pruncii să nu toace pre păresimi.

10. Cu lopata la paști să nu să bată.

11. În lune de paști în apă să nu să tragă.

12. Jocurile de duminica și din sărbători să să pue gios, ce să meargă la beserică, iară care nu va ținē aceste, întâi popii voru fi fără popie, mirenii fără de lege, iară alalți să voru da șpanilor. Vlădica Sava.»

Dela prima vedere se constată că documentul cuprinde două părți distincte, una cu referire la cler, cealaltă la marea masă a credincioșilor. Însuși sistemul de numerotare a punctelor ce intră în cuprinsul său este edificator. Partea întâia are 7 puncte, numerotate de la 1—7, partea a doua are 12 puncte, numerotate de la 1—12. În ceea ce privește partea a doua, trebuie să facem o observație de început. Din șirul celor 12 puncte pe care le cuprinde, lipsește punctul 4, numerotarea mergând dela 1—3 și de la 5—12. Este posibil, după cum remarcă și primul editor al documentului, T. Cipariu, ca punctul 3 să cuprindă și elemente din punctul 4. La această concluzie ne duce însuși conținutul aceluia punct. În prima sa parte se instituie interdicția consacrării religioase a morții în cazul unor abateri de la obișnuitele practici ecleziastice, în timp ce în continuare se enumără riturile funerare ce trebuie interzise ca nefiind canonice. Între aceste două elemente este evident o lipsă de legătură logică, fapt care presupune o omisiune regretabilă în transcrierea documentului.

Prima parte a documentului este puțin interesantă din punctul de vedere al conținutului său folcloric, de aceea vom trece mai repede asupra ei. Ea cuprinde numai patru aluzii la anume fapte folclorice, dintre care unul cu caracter general (pct. 7) și trei cu caracter particular (pct. 4). Preoților li se impune să nu țină «*de bobonoșaguri ce nu iaste scris la tipic*», adică să nu permită practicile paralele religioase ce însoțesc în mod normal o sumă de ceremonii populare, cum ar fi nunta, botezul, înmormintarea. Documentul nu face însă aluzie directă la vreuna din ele. Dar dacă preotului nu-i este îngăduit să tolereze asemenea practici la credincioșii săi, cu atât mai mult nu-i este permis să dețină el însuși vreun rol, activ în aceste ceremonii populare. Preotul care «*să va face vornic pre la nunte*» sau «*să face măscărici*» (adică se va masca în unele împrejurări la fel ca și poporeni săi) sau se va ocupa cu acte de vrăjitorie, va fi sancționat cu îndepărtarea din preoție. Deși în această parte a sa, documentul menționează practica vornicelului la nuntă, practica mascării, practica vrăjitoriei ca și practica altor «*bobonoșaguri*» («*superstitiones aniles*») în alte împrejurări ceremoniale din viața poporului, mențiunile sînt atât de sumare încît nu ar merita singure o atenție deosebită. De altfel, dacă ne oprim cu oarecare grijă asupra acestor interdicții, constatăm că ele datează încă din vremea marilor concilii

²² Nota lui T. Cipariu: «*Aici se pare a fi remasu ceva a fora dein punctulu alu 4-le*» (Op. cit., pag. 147).

bisericești, așa încît și sub acest raport, ele sînt lipsite de valoarea actualității. Astfel, încă la sinodul trulan (anul 692 e.n.) se decide: « *Ci un cleric, chiar dacă ar fi chemat numai, la nuntă, îndată ce vor intra cei ce fac jocuri deșarte, să se scoale și să plece numaidecît . . . Iar dacă cineva s-ar dovedi făcînd aceasta, sau să înceteze, sau să se caterisească* »²³. La fel e și cu problema mășcarilor preoților. Același sinod le-o interzice, mirenilor sub afurisenie, preoților sub caterisire²⁴. Pentru că avem un pasaj elocvent în această privință în *Sinopsis*-ul din 1751 al mitropolitului Iacob al Moldovei, îl transcriem în întregime: « *Așijderea dăm învățătură tuturor credincioșilor ca să se ferească de toate lucrurile ceale păgînești, care făcea Elinii ceia ce să închina idolilor, jocurile pre la sărbători, danșurile pre la ulișe, afară din vremea nunții, călucenii, creaderea glasului pasărilor, pre cum iaste coșofana, corbul și altor pasări, sămnele trupului, și cari zic că ceale ce sînt lor scrise, acealea vor să pată. Și ceia ce aprind billi sau boz, în joia cea mare la morminturi, sau pe denaintea casii lor, sau bărbați care să înbracă în haine femești, sau cei ce merg la paști, sau în traltă vreme, la jocuri, și la alergarea cailor și le poroncim pîrinteaște să se părăsească de lucruri nebunești ca aceastea, iară de nu, unii ca aceia de va fi preot să va caterisi, iară mireanii vor cădea supt afurisenie, după canonul 66 al sfinților părinți, căci că aceastea sînt lucruri dievolești* »²⁵. Pasajul este întru totul vrednic de luare aminte, deoarece pe lîngă acele elemente străvechi « *care făcea Elinii ceia ce să închina idolilor* », cum ar fi cursele de hipodrom, credința în prezicerile augurilor și travestițiile, condamnate încă de pîrîntii bisericii, apar și elemente contemporane cu scriitorul ca *jocul călucenilor* și obiceiul *focului morților* din joia mare, asupra căruia vom reveni într-alt context. Problema participării preotului la acte de vrăjitorie intră în aceeași categorie de interdicții²⁶. Din acestea se vede că această parte a documentului de care ne ocupăm este în întregime inspirată din legislația veche bisericească, iar mențiunea faptelor folclorice respective nu se face pornind de la realitate. De acolo și valoarea scăzută a acestei părți a documentului.

Cu totul altfel se prezintă cea de a doua parte a documentului. Pe lîngă faptul că de data aceasta documentul mărturisește cu claritate legătura cu realitatea socială contemporană cu el, cu toată lipsa constatată în conținutul punctului 3(4), el este, în această parte, de o bogăție documentară deosebită: se referă la nu mai puțin de 11 datine și credințe populare. Dar spre deosebire de prima parte unde nu întîlneam decît aluzii mai mult sau mai puțin sumare (sumare tocmai deoarece porneau din cărți, înainte de a fi pornit din viață), de data aceasta documentul ne oferă, pe lîngă enumerarea unei mari varietăți de datine populare (în primă mențiune cele mai multe) și două descrieri ample de ceremonial popular, care solicită toată atenția cercetătorului.

În primul caz este vorba despre uzanțele populare observate la înmormîntări. Documentul se mărginește să le enumere numai, însă această enumerare este atît de completă și de ordonată, încît constituie o veritabilă descripție a unei înmormîntări țărănești. Astfel, documentul interzice obiceiul de a se da animale de pomană peste mort. Practica este descrisă cu multe amănunte de S. Fl. Marian în monografia sa asupra riturilor funerare la romîni²⁷ și este mult prea cunos-

²³ În versiunea pr. C. Dron, *Canoanele*. Text și interpretare, București, 1932—1933, 2 vol. Cf. și interpretarea mai veche a mitrop. Moldovei Iacob: « *Preoții de vor juca în nuntă, să să cathiriască* ». *Sinopsis adică adunarea a celor șapte Taini și a celor șapte laude ale sfintei Bisărici. Și canoane din sfînta Pravilă ce sînt trebuincioase la Taina Duhovniciei, Iași, 1751 (Sobor 6, can. 62).*

²⁴ Canonul 62.

²⁵ *Sinopsis*, f. 58 r.

²⁶ În același *Sinopsis* sînt enumerate următoarele forme de vrăjitorie: farmecele cu ceară și plumb pentru « *surparea vreunei case* » și legarea nunții vreunei persoane ca și legarea gurii lupului pentru apărarea turmelor. Sinodul trulan condamnă vrăjitoria în can. 61 (prezicători, fermecători, vrăjitori etc.).

²⁷ *Înmormîntarea la Romîni*, București, 1892. pag. 293—294.

АГ. АЛШЕ ДЕ ПАИІ А АНХ СЪ НЪ СЪ ТРАГЪ.
 ВГ. ЦОКЪРІАЕ ДЕ АСМІНЕКА ШІ ДІН САРЪВТОРІ СЪ
 СЪ ПЪЕ ЧОС, ЧЕ СЪ МЕАРГЪ АА БЕСЕРІКЪ, ЕРЪ КАРЕ НЪ
 КА ЦІНІ АЧЕСТЕ, АГЪІ ПОИІІ ВОРЪ ФІ ФЪРЪ ПОИІЕ. МІ-
 РЕ НІІ ФЪРЪ ДЕ АЕЧЕ, ІАРЪ АЛАЦІ СЪ ВОРЪ ААШПАИЛОР.
 ВАЖАІКА ОАВА.“ а)

cută pentru a mai insista asupra ei. Este de reținut însă distincția pe care o face documentul în legătură cu modul de a face aceste pomeni: se specifică net că animalele pot fi date «*în laturi*» nu «*preste mort*». Interdicția aceasta a fost bine pusă în lumină de Dr. Alesandru Grama, care observă că aceste pomeni au, când sînt date «*în laturi*» caracter de milostenie și de aceea sînt permise. Făcute «*preste mort*», ele ar avea o anume influență asupra destinului de dincolo de groapă al mortului și de aceea sînt prohibite²⁹. Într-adevăr, în credința poporului, fiecare obiect sau animal care se dă de pomană îndeplinește o anume funcție magică în legătură cu soarta viitoare a sufletului celui mort. Referindu-ne la animalele interzise de documentul de față (oaia, vaca și găina), citim în S. Fl. Marian²⁹, că prima se dă de pomană pentru a stinge focul prin care trebuie să treacă sufletul celui mort³⁰, ultima pentru a-i deschide drumul, iar cea de la mijloc pentru a-i asigura hrana pe timp de cel puțin șapte generații.

În continuare documentul pomenește despre obiceiul de a spăla picioarele animalelor care se dau de pomană și desigur se referă la întreg complexul de datini ce se practică cu această ocazie (animalele se stropesc cu apă neîncepută³¹, cu scopul de a stinge focul prin care va avea de trecut sufletul pe lumea cealaltă).

Documentul mai interzice arderea animalelor ce se dau de pomană cu luminarea în frunte. Amănuntul merită să fie reținut, deoarece nu l-am întâlnit pînă acum nicăieri. Marea monografie a lui S. Fl. Marian nu-l cunoaște și pare probabil că obiceiul a dispărut astăzi complet.

Celelalte obiceiuri, cum ar fi darea colacului peste groapă ca plată grovarului dar și pentru ca sufletul mortului să aibă hrană pe lumea cealaltă³², aruncarea de bani în groapă ca semn că mortul și-a cumpărat locul de odihnă între ceilalți morți³³ și bocirea mortului în convoiul funebru, completează în mod sugestiv descrierea unei înmormîntări țărănești din sec. al XVII-lea și prin aceasta, documentul de care ne ocupăm devine o sursă de prim rang pentru istoria folclorului nostru.

Nu este lipsit de interes să arătăm aici că din practicile de înmormîntare care lipsesc din acest document este priveghiul. Vom întâlni interdicția precisă a acestor datine în Moldova însă cu 76 de ani mai târziu, în același *Sinopsis* al mitrop. Iacob, din 1751. Transcriem textul

²⁹ Op. cit., pag. 441.

³⁰ Op. cit., 295, 296.

³¹ Cf. și Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*. București, 1915, nr. 2470.

³² Op. cit., pag. 294 și A. Gorovei, op. cit., nr. 2470.

³³ S. Fl. Marian, op. cit., pag. 331.

³⁴ Ibidem, pag. 325 și Gorovei, op. cit., nr. 2468.

în întregime, pentru completarea imaginii unei înmormîntări țărănești, de acum mai bine de două sute de ani: « *Iară să nu cumva să lași să să facă la mort jocuri, chiote și strigări necuvioase, sau risuri, până la îngroparea mortului. Iară de nu va fi cetire, să șază un om bătrîn sau și mai mulți la priveghiare, și să fie șădearea lor cu tăcere, și cu măhniciune, că așa să cade, fiind că toți vom să facem datoria cea de obște. Iară la care mort să vor face jocuri, chiote și altele, să nu-l prohodîți, nici să-l îngropați, că acestea sînt lucrurile satanii, care să fac spre amăgirea, și piarderea sufletelor celor ce privesc și spre îngreoierea celui răposat* »³⁴.

Punctul 5 adaugă la ceremonialul de înmormîntare o altă credință, destul de activă și astăzi în lumea țărănească. Este vorba de credința ce împiedică îngroparea morților lumea și miercurea, contravenind astfel obiceiului general de a-i îngropa a treia zi după deces. În ceea ce privește ziua de luni, există o explicație: « *Lunea fiind capul săptămânei, e rea de n-ôrte pentru cei ce rămân în viață* »³⁵. Despre obiceiul consemnat de document de a nu face înmormîntări miercurea, nu avem nici o știre mai nouă și nici o explicație. Această mențiune constituie așadar un alt spor al valorii documentare a actului de care ne ocupăm.

Cea de a doua descripție pe care ne-o oferă documentul se referă la aprinderea focurilor în ziua de joia mare. Obiceiul nu are o literatură prea bogată. Îl găsim descris de S. Fl. Marian în *Sărbătorile la Români* vol. II. *Păresimile* la cap. *Focurile morților*, pag. 270—276, unde întrebuințează mai cu seamă materiale oltene și muntene din răspunsurile la Chestionarul lui Nicolae Densușianu. Pentru Transilvania, S. Fl. Marian nu cunoaște decît referințele sumare ale lui Vasile Rebrean (tatăl romancierului Liviu Rebreanu) din art. *Datine populare* publicat în revista *Ungaria*, Cluj, 1 (1892), pag. 288³⁶. În felul acesta documentul nostru umple o lacună în ceea ce privește răspîndirea acestui obicei și în cuprinsul Transilvaniei, oferindu-ne și o bază istorică pentru cercetarea lui. Este clar că practica trebuie să fi cunoscut în sec. al XVII-lea o mare răspîndire și intensitate, din moment ce documentul îi consacră un punct întreg și o descriere atît de amănunțită, prescriind și cele mai grave sancțiuni în cazul că nu va fi părăsită: « *pre acei vor da șpanilor, să nu să voru lăsa* ». Există în popor credința că în această zi, morții au permisiunea de a se întoarce la casele lor, pentru a se încălzi, a mânca și a bea, după frigul, foamea și setea pe care le-au îndurat pe cealaltă lume³⁷. De aceea în dimineața acelei zile se fac focuri din crengi de alun, rupte, nu tăiate, în fața caselor. În jurul acestor focuri se așează scaune pe care să stea morții; pe unul din ele se așează o piine și un ulciur cu apă; iar în unele cazuri, se stropește cu apă și pajiștea din jurul focului. Documentul de față cunoaște însă că aceste focuri nu se făceau numai în joia mare ci și la Blagoveștenii, ceea ce este de asemenea un spor informativ față de ceea ce cunoaștem dintr-alte părți. În legătură cu Blagoveșteniiile avem o unică mențiune la S. Fl. Marian, în care însă nu mai este vorba de morți care vin să se încălzească și să prăznuiască la vechile lor domiciliu, ci despre ingeri. Iată textul: « *Unele femei din Bucovina șec în dimineța acestei zile foc în ogradă înaintea ușei și pun alătura pâne și sare și o cofă cu apă ca să se încălzească ingerii, să mănince și să bea apă. Pânea și sarea* »

³⁴ *Sinopsis*, f. 57 v. 58 r.

³⁵ S. Fl. Marian, op. cit., pag. 248 și Gorovei, op. cit., nr. 2295.

³⁶ A. Gorovei, op. cit., nr. 1352, face o foarte sumară mențiune a practicii în Țepu-Tecuci: « *Focul din joia mare, înainte de Paști, se face aprinzînd pentru fiecare mort cîte o grămăgioară, dacă vrei să fie și ei luminați pe lumea cealaltă* ». Tot atît de sumară este și mențiunea Elenei Niculiță-Voroncea « *De joia mare se face foc pînă în ziuă, ca să se încălzească sufletele* », « *Datinele și credințele poporului Român* ». Mihalcea, 1903, vol. I, partea a IV-a pag. 899). Cf. și *Comoara Satelor*, Cluj, 4 (1926), pag. 53 și *Educatorul*, București, 1 (1883), pag. 110.

³⁷ Credința există și la alte popoare. Vezi Hoffmann-Krayer, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, vol. I, col. 267, 268 (*Allerseenen*), vol. VIII, col. 1022 (*Der Tote*). Pentru practica aprinderii focurilor și ofrandelor funerare, Ibidem, vol. I, col. 163 (*Allerheiligen*), vol. VIII, col. 1079, 1083 (*Totenkult*).

o *daă apoi de pomană*³⁸. Se vede din aceasta că, la origine, obiceiul avea aceeași semnificație funerară, care însă în decursul vremurilor s-a degradat complet. Că între blagoveștenii și joia mare trebuie totuși să vedem o anumită legătură, ne-o dovedește faptul că în Banat, femeile obișnuiesc, începînd cu această zi, să adune crengile de alun care le vor servi la aprinderea focurilor din dimineața zilei de joia mare³⁹. Cea de a doua mențiune internă a acestei practici la poporul nostru apare de asemenea în cadrul altor interdicții eclesiastice în același *Sinopsis* din 1751 al mitrop. Iacob al Moldovei. Și deși am citat pasajul într-alt context, reluăm aci fragmentul, pentru anume amănunte pe care le cuprinde: «*apînd bilii sau boz, în joia mare la morminturi, sau pe denaintea casii lor*»⁴⁰. Ceea ce aduce în plus această mențiune, față de documentul nostru, este amănuntul privitor la combustibilul întrebuițat⁴¹ ca și amănuntul cu privire la cele două moduri principale de practicare a datinei, acasă și la cimitir⁴². În afară de aceste două mențiuni cu caracter intern, mai cunoaștem două atestări pe care le datorăm unor călători străini ce-au trecut prin Țara Românească și prin Moldova pe la jumătatea secolului al XVII-lea. Ambele ar fi deci cele mai vechi mențiuni cunoscute pînă azi ale obiceiului de care ne ocupăm. Prima este o scurtă însemnare făcută de Paul de Alep în cuprinsul povestirii călătoriilor patriarhului Macarie prin țările romine. Scriitorul a fost surprins de practica obiceiului, însă curiozitatea sa s-a oprit la aspectul pur pitoresc al faptelor, din care cauză descripția este incompletă și superficială. Notița lui se rezumă la următoarele: «*Băeții din fiecare stradă și despărțire se adună în mănăstirile lor și aprindeau focuri în cimitire, făcînd un zgomoș vesel și jucînd giamparalele pînă la ôra a șesăa din nôpre*»⁴³, în ajunul vinerii mari. Cea de a doua atestare e mult mai prețioasă, deoarece pe lângă o descripție atentă a obiceiului mai cuprinde și condamnarea, prin ridiculizare, a practicii de către un reprezentant autorizat al bisericii catolice. Scriitorul este misionarul Bandinus, care printre alte multe informații cu caracter folcloric și etnografic, notează în cap. *Breve supplementum* punctul 4: «*Ridicula inter alias ista fabula, quam velui de fidei articulo tenent, quod die Jovis Sancto animae Defunctorum, Parentum, Avorum et Aviarum pro refectione ad suos redire soleant, unde in aurora Paterfamilias, aut Materfamilias, ante suae Domus ostium construit ignem, scabellum munda tela stratum locat juxta focum, panem et edulia cum haustu apponit, ut Parentes, Avi, aviae, reficiantur in anima. Accidit Bajae non ita pridem, ut canis superveniens, libonem raperet, quo viso Judex Oppidi Catholicus cum risu acclamavit: ecce quadrupes Avi vestri anima, caudata, dentata, hirsuta fugit cum offa lauta*»⁴⁴. Deși atitudinea

³⁸ S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic. Vol. II. *Paresimile*. Capitoul *Bunavestire*.

³⁹ Ibidem, pag. 227.

⁴⁰ *Sinopsis*, f. 58 r. Cf. și *Sinopsis* *adecă adunare de multe învățători* a aceluiași mitrop. Iacob din 1757, cap. 1, pag. 51 v. acel *Sinopsis* pe care îl semnală încă în 1876 M. Eminescu în *Curierul de Iassi* nr. 112 (nu 182 cum scrie prof. Dan Simonescu în cap. *Acțiunea bisericii împotriva literaturii apocrife și bogomilice* din cursul de *Literatură română populară* predat în 1950 la Fac. de Filologie din Iași, lecția XVII-a, și de asemenea nu 120 cum apare în ediția *M. Eminescu, Scrieri politice și literare*, îngrijită de Ion Scurtu, București, 1905, pag. 328), sub titlul «*Tilcuire bisericăscă a obiceiurilor dela țară*», art. reprodus și în *Șezătoarea*, 6 (1901), p. 126–128.

⁴¹ Vezi S. Fl. Marian, *Sărbătorile*, vol. II, pag. 227, unde se arată și modul cum sint adunate și aduse acasă: «*bețe de alun uscate, frânte nu tăiate, aduse pe cap și nici de cum tirite*».

⁴² Acest ultim amănunt îl aflăm într-un articolăș al lui Em. Elefterescu, *Joia mare* publicat în *Șezătoarea*, Fălticeni, 30 (1922), pag. 204–205, atunci cînd vorbește despre așa numitele *luminife* care se fac în Banat (7 focuri mici, cu lemne de alun uscat, aduse de fete și neveste tinere, care se aprind acasă sau la morminte).

⁴³ *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în Țările Române*. 1653–1658. Traducere de Emilia Cioran. București, 1900, pag. 104.

⁴⁴ V. A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierei lui Bandinus dela 1646*, București, 1895, pag. 150–151.

lui Bandinus nu ne poate fi indiferentă, el apărînd ca reprezentantul celei de a treia confesiuni care se pronunță împotriva practicării datinei, nu aceasta este latura cea mai importantă a mențiunii sale. După ce îi vedem pe calvini și ortodocși condamnînd obiceiul, poziția identică a unui catolic nu ne mai surprinde. Ceea ce trebuie apreciat la această mențiune este sporul documentar sub raportul geografiei datinei în secolul al XVII-lea. Astfel, Paul de Alep constată practica în Muntenia, Bandinus în Moldova, iar Sava Brancovici în Transilvania. Dacă trei oameni deosebiți, care nici nu s-au cunoscut, nici nu s-au înțeles în prealabil să ia o anume atitudine față de această datină, se simt obligați a lua act, printre alte obiceiuri ale poporului nostru, și de existența acesteia cam în același timp, înseamnă că practica nu era numai comună tuturor celor trei țări locuite de romini, dar și că avea o intensitate semnificativ de frapantă. Fenomenul, definit astfel prin coroborarea izvoarelor de mai sus, aruncă o lumină specială asupra unui întreg sector de fapte din viața spirituală a poporului nostru în cea de a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Documentul emis de Sava Brancovici nu rămîne așadar o piesă documentară izolată, ci ne permite viziunea complexă a unui fenomen cultural, a unei epoci istorice și a unei zone teritoriale. Nu este inutil să arătăm aici că obiceiul aprinderii focurilor morților în joia mare nu este consemnat de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, deși, dacă la 1751 și 1757 mitropolitul Iacob al Moldovei pronunța o nouă condamnare a lui⁴⁵, el nu încetase a fi practicat, ci dovedea o intensitate deosebită, probă cele două interdicții.

În încheiere, documentul mai cuprinde trei scurte referiri la alte practici folclorice, care deși sînt tratate mult mai pe scurt, constituie totuși atestări de mare valoare. Poate că aceste mențiuni sînt tocmai atît de sumare, pentru că obiceiurile fiind prea cunoscute nu era necesară descrierea amănunțită a lor. Astfel la punctul 8, documentul condamnă pe cei care fac vrăji în zile considerate faste pentru acele operații, în baza credinței că numai în anumite zile se poate intra în relație cu divinitatea, că numai în anumite zile divinitatea se arată favorabilă cererilor omenești și că numai anumite zile sînt purtătoare de noroc, celelalte fiind purtătoare de nenorocire⁴⁶. Aceste zile, socotite de documentul nostru «*sărbători drăcești*», sînt marțea și miercurea. Zilele acestea diferă foarte mult de la loc la loc, însă ceea ce interesează în analiza documentului este faptul că se pomenește credința însăși în zile favorabile și nefavorabile pentru activitățile vrăjitoarești. Ca simplu titlu informativ, înșirăm cîteva date culese din răspunsurile la Chestionarul lui Nicolae Densușianu (BARPR, ms. rom. 4555), cuprinzînd informații din Oltenia. În com. Cîrligei-Gorj, descîntecele se fac în toate zilele săptămîinii afară de luni (f. 141 v.), într-altele ca Andreești (f. 124 r.) și Bîrzeiu de Pădure (f. 130 r.) ambele din Gorj, Secuiu (f. 103 v.) și Gogoșu (f. 73 v.) din Dolj, descîntecele se fac marțea, joia și sîmbăta. Într-alte părți ca Virtopu-Dolj (f. 110 r.) descîntecele se fac joia, vinerea și sîmbăta; în Răchita-Dolj (f. 99 r.) se fac numai marțea; în Bîrca-Dolj (f. 3 r.), numai vinerea. Vrăjile de dragoste se fac în Andreești-Gorj (f. 124 r.) și Gogoșu-Dolj (f. 73 v.) numai duminică; în Răchita-Dolj (f. 99 r.) numai joia; în Bîrca-Dolj (f. 3 r.) numai sîmbăta.

La punctul 10, documentul condamnă obiceiul *bricelatului* practicat de feciori în ziua de Paști în Transilvania. Obiceiul constă în alegerea unui crai care judecă pe toți tinerii ce au greșit în postul mare sau în cursul anului întreg chiar. Pedepsa constă într-un număr oarecare de lovituri la talpă cu un instrument de lemn numit *bricela* sau *prîșcala*⁴⁷ (de unde și numele datinei), care are forma unei lopățele, așa cum se vede și din documentul analizat: «*Cu lopata*

⁴⁵ *Sinopsis*, f. 58 r.

⁴⁶ Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumwissenschaft*, vol. XI, col. 2149 (O mențiune românească a acestei credințe la Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*. Mihalcea, 1903, pag. 696 și 894, unde se dau și explicațiile populare ale credinței).

⁴⁷ S. Fl. Marian, *Sărbătorile*. vol. III *Cinci-decimea*. București, 1901, cap. XIV, pag. 117–129.

la paști să nu să bată». Dar deși mențiunea documentară este atât de sumară, ea ridică o sumă de probleme deosebit de importante, ea reprezentând o etapă specială cit privește atitudinea bisericii față de acest obicei. Dacă în 1675 obiceiul este interzis de autoritățile ecleziastice, cel puțin pentru varianta sa foarte evoluată, *obiceiul junilor brașoveni*, există un regulament scris, redactat la sugestia protopopului de la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului⁴⁸. Asistăm așadar la o reglementare a lui de către biserică, după ce cu două sute de ani mai înainte, aceeași biserică încercase interzicerea, prin condamnare, a lui, fără a reuși bineînțeles. Informații sumare asupra obiceiului mai găsim în art. lui Em. Elefterescu *Focul din simbăta paștilor*⁴⁹, unde se spune că în satele din Zărând, în ziua de Paște «*dupe prânz vin iarăși cu toții la biserică, bătrânii se pun la povești lângă foc, iar tinerii se joacă «lopata» (mingea) și pușcă*». Textul, după cum se vede, nu este de loc clar și nu se poate ști dacă în fond este vorba de bricelat sau despre vreun alt joc fecioresc. O notă descriptivă mult mai largă și mai fidelă a publicat Aurelian Borșianu în revista *Doina*, Jorăști-Covurlui, I (1928), pag. 135–136 sub titlul semnificativ *Prișcala*, articol în care comunică amănunte rituale culese recent, în anul 1924, în comuna Dumbrava, raionul Toplița, Regiunea Autonomă Maghiară. Reținem numai acele informații care ne pot servi la identificarea precisă a mențiunii din documentul de care ne ocupăm. În primul rând, autorul afirmă că obiceiul este legat de sărbătorile Paștelui. În al doilea, că *prișcala* are forma unei lopățele de lemn de diferite mărimi («*și'n privința asta e pe'ntrecere!*») și că se «*păstrează din an în an atîrnată în grindă și e o fală de a avea prișcala cea mai veche*». Obiceiul, după cum constată și S. Fl. Marian la vremea sa, a început să dispară în cele mai multe locuri și, ceea ce este foarte important pentru noi, «*preoții în multe sate au oprit jocul*»⁵⁰, spre a pune capăt dezordinilor provocate de rivalitățile la care dădea naștere printre feciori. În cazul acestui obicei, mențiunea din 1675 este deosebit de importantă, tocmai pentru că astăzi obiceiul aproape a dispărut, atât sub influența acțiunii civilizatoare a ultimilor decenii cit și sub acțiunea îndelungată, de aproape trei sute de ani, a bisericii.

Punctul 11, ultimul din șirul celor ce ne interesează, cuprinde interzicerea udatului în luna Paștilor. Obiceiul, descris de S. Fl. Marian⁵¹, constă în datina ca feciorii să meargă în luna Paștilor pe la casele unde sînt fete pentru a le uda cu apă sau de a le duce la fîntini, pentru ca stropirea să fie mai îmbelșugată. Documentul de față se pare că face aluzie la acest al doilea fel de a practica datina, care este de sigur și cel mai vechi. Astăzi, în locurile unde se mai practică datina, se obișnuiește ca feciorii să le stropască pe fete cu apă de colonie; evident un mare pas înainte pe drumul evoluției obiceiului. De la mențiunea din documentul lui Sava Brancovici pînă la S. Fl. Marian, deci pentru o perioadă de timp de 250 de ani, nu mai cunoaștem altă mențiune a obiceiului. Cu toate acestea credem că putem aduce oarecare precizări în această direcție. Pentru completarea informației ne servim de manuscrisul Gaster pomenit mai sus. Am văzut că manuscrisul, deși e o traducere fidelă a aceluia letopisetz chievian atribuit lui Inochentie Ghizel, elev al lui Petru Movilă și rector al Academiei de la Chiev, prezenta în unele puține împrejurări și cite o timidă localizare a diverselor fapte, localizare datorită traducătorului sau copistului. Acesta este și cazul care ne preocupă, însă pentru lămurirea problemei, manuscrisul Gaster nu este suficient și trebuie să utilizăm toate celelalte versiuni ale traducerii ce ni s-au mai păstrat. Din cele 12 exemplare ale traducerii, am putut folosi numai 8, deoarece restul de 4 se cunosc numai din simple trimiteri bibliografice sau din unele descripții incomplete.

⁴⁸ Ion Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*, Cluj, 1931, pag. 241–242. Între bricelat și obiceiul junilor brașoveni există o deosebire sensibilă cit privește practica, nu e însă mai puțin adevărat că «*Junii sunt resturile unei organizări primitive a feciorilor din Șcheii*», (Ibidem, pag. 275), organizare similară la origine cu a celorlalte cete de feciori din Transilvania.

⁴⁹ *Șezătoarea*, Fălticeni, 30 (1922), p. 119–120.

⁵⁰ A. Borșianu, *Prișcala. Doina*, Jorăști-Covurlui, I (1928), p. 136.

⁵¹ S. Fl. Marian, *Sărbătorile*, vol. III. cap. XV, pag. 129–131.

Toate aceste versiuni au fost cercetate de prof. P. P. Panaitescu⁶² și împărțite în trei grupe, după caracteristicile pe care le prezintă și după ediția letopisețului chiebian care a stat la baza traducerii. Grupa I-a cuprinde ms. C. Bobulescu (publicat de N. Iorga sub titlul *Operele lui Gheorghe Brancovici* în *Revista Istorică*, 3 (1917), p. 26–84); ms. D. Caracostea copiat de Ion Gămulea înainte de anul 1733; ms. Gaster (BARPR. ms. rom. 1134); ms. St. Nicolaescu copiat la *1764 de Tudosie de la Slamnic, descris în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* 11 (1910), pag. 97–105; ms. Erbiceanu descris de V. A. Urechîă în *Miron Costin: Opere Complete*, vol. II, 1888, pag. 8–9 și ms. de la mănăstirea Căldărușani, azi la BARPR. ms. rom. 476. Aceste 6 copii provin din Muntenia și cuprind cea mai scurtă redacție a letopisețului. Am subliniat ultimul lucru, atunci când am comparat cuprinsul ms. Gaster cu ediția tipărită la Petersburg în 1875. Grupa a II-a cuprinde ms. 770, scris de smeritul Evloghie în anul 1753; ms. 101, scris de smeritul Nicanor tot în 1753; ms. 249, scris de smeritul Rafail în anul 1767, – toate trei aflate azi la BARPR – și ms. V.A. Urechîă, descris de acesta în *Miron Costin: Opere Complete*, vol. I, p. 3 – 16. Traducerea s-a făcut după ediția din 1680, în Moldova, și este o redacție mult mai completă. Grupa a III-a cuprinde numai două manuscrise (BARPR. ms. rom. 204 și 2353, primul nedatat iar al doilea din 1757 scris de smeritul Rafail). Ambele sînt din Moldova, prezentînd de asemenea o versiune mai completă a letopisețului. Pentru ceea ce ne interesează, ne vom servi numai de manuscrisele din grupa a II-a și a III-a, respectiv de ms. BARPR. 101, 249, 770, 204 și 2353. Faptul că ne vom folosi numai de traduceri și copiiile moldovenești nu este lipsit de semnificație, după cum se va vedea mai jos. Astfel titlul capitolului însuși este tradus divers: ms. 101 și 770: *Pentru tragerea în vale, sau turnarea apei*; ms. 249: *Pentru tragerea în apă la Iordan, sau la Paști a doo zi: o fac unii*; ms. 204 și 2353: *Pentru scăldarea cu apă la zile mari*. Se vede că în toate cele trei cazuri se încearcă explicarea datinei rusești, prin raportarea la anume practici cunoscute de copisti sau traducătorii respectivi. Șovăirea ce se constată în formulările de mai sus lasă să înțelegem că datina nu era prea frecventă, din moment ce nu avea un nume cu o precisă accepție. Numai în cazul ms. 249, unde copistul subliniază acea a «doo zi» de Paști, putem vedea o aluzie precisă la obiceiul care ne interesează, deoarece textul slav vorbea foarte general despre ziua sau zilele învierii. Precizarea aceasta îi aparține scriitorului român. Celelalte raportări, la bobotează (Iordan) sau la alte zile mari, introduc în discuție practici rituale ecleziastice și nu ne spun mare lucru în afară de confuzia ce exista în capul traducătorilor în momentul acela. Descripția datinei este însă concludentă. Astfel, ms. 101 spune: «iar pre alții de nu-i și aruncă în apă, dar le toarnă apă»; ms. 249 interpretează același pasaj astfel: «iară pre alții de nu-i și arunca în apă, dar puindu-i gios le turna apă în sin, sau de asupra lor»; ms. 204 și 2353: «iar alții de nu să și aruncă în apă, dar să inproască cu apă». Toate aceste mici adausuri la textul original, ne îndeamnă să credem că, în momentul traducerii, scriitorii respectivi au avut înaintea ochilor, – nu totdeauna exact și nu toți în același fel –, obiceiul de care ne ocupăm. De altfel *Sinopsisul* mitrop. Iacov din 1757 care cuprinde începînd cu pag. 51 r. o sumă de *Invățătură pre scurt, inprotiva a multor reale inchipuirî, cariî neștiind fac uniî din crestini și dovediri de unde să trag aceale sapte reale și ce inchipuesc* inspirate în mod cert din letopisețul slavonesc pomenit mai sus (originalul chiebian sau vreuna din multele traduceri care circulau în acea vreme), atunci

⁶² *Istoria slavilor în românește în secolul al XVII-lea. Revista Istorică Română*, 10 (1940), pag. 80–129. Lucrarea a fost tipărită în 1837 la mănăstirea Neamțului sub titlul *Adunare prea în scurt din sinopsisul slovenesc* (54 pag.) împreună cu cunoscutul *Hronograf adecă numărare de ani* al lui Dimitrie de Rostov, ediție patronată de mitropolitul Veniamin Costache, însă pasajele care ne interesează au fost omise. Omisiunea cap. despre idoli se explică prin faptul că între pag. 412–428 se află un cap. intitulat: *Istorie dinafară și basne ellinești, spre musturarea păgînatății lor: Ce se află în zilele lui Avraam, Isaac și Iacov, și mai încoace*, în care se rezumă, naiv și cu intenție critică, cap. de teogonie din mitologia grecească.

cînd pomenește obiceiul spune: «*Aceasta acum și la unii din creștini vedem făcîndusă, adecă : a doa zi după Paști numîndusă Trasul în vale, dintru care tras în vale : prin îndemnarea diavolului să fac multe sfăzî, gîlcevi și bătăi*», adăugînd amănunte a căror menționare nu putea izvorî decît din cunoașterea practicii, deci pornind de la o realitate contemporană. Și din moment ce S. Fl. Marian constată după 150 de ani că practica udării cu apă în luna Paștilor este generală și frecventă în Moldova de nord, putem, fără a greși prea mult, să vedem în aceste cîteva mențiuni moldovenești, deși destul de confuze și puțin expresive, cea mai veche atestare a obiceiului. Dar S. Fl. Marian nu cunoștea că obiceiul se practica și în Transilvania, deși după informațiile pe care le deținem, obiceiul se practică încă și azi, atît de romîni cît și de unguri⁶³. Trebuie însă să menționăm că în unele locuri (regiunea Aradului și Oradei, de pildă), obiceiul de a uda fetele cu apă s-a mutat de la Paști la Sf. Gheorghe⁶⁴. La Paște a rămas numai datina de a le stropi cu apă de colonie. La o schimbare asemănătoare pare să facă aluzie și M. Eminescu în art. «*Sf. Gheorghe în oraș și la țară*». «*Icoane zugrăvite cu degetul*», publicat în *Curierul de Iași*, nr. 94 din 14 sept. 1873 (după M. Eminescu, *Scrisori politice și literare*, ed. Ion Scurtu, București, 1905, pag. 317). Relatarea lui Sava Brancovici poate servi așadar drept bază istorică pentru cercetarea acestui obicei în Transilvania și completează, în chip semnificativ, aria de răspîndire a obiceiului în secolele trecute.

Din toate cele de mai sus, se poate vedea că documentul de care ne-am ocupat merită toată atenția cercetătorilor. Prin cantitatea informațiilor folclorice și etnografice pe care le cuprinde, el poate fi trecut printre izvoarele de prim ordin ale istoriei folclorului nostru. Dacă notele fugare și întîmplătoare ale unui Paul de Alep, ale unui Bandinus sau ale altor călători mai mult sau mai puțin grăbiți, au intrat de mult printre izvoarele de seamă ale folcloristicii noastre, cu atît mai mult este de prețuit acest document intern, care prin proveniența sa certă ca și prin obiectivele sale sociale și culturale, ne prezintă fapte numeroase și sigure, deschizînd perspective noi asupra unui domeniu puțin cercetat de folcloristica noastră și anume, poziția cercurilor oficiale, ecleziastice în primul rînd, față de datinile și credințele maselor largi ale poporului romînesc. Nu putem rămîne indiferenți la faptul că însăși existența documentului este determinată de această atitudine. Cu această condamnare sîntem departe încă de vremea cînd un Șincai⁶⁵, un Petru Maior⁶⁶ sau un Vasile Popp⁶⁷ combat anume practici superstițioase ale poporului în numele progresului și culturii, însă nu e mai puțin adevărat că ea aruncă o lumină specială asupra epocii și asupra evoluției istorice a folclorului nostru. Dar documentul de față, deși nu relatează întotdeauna fapte în primă mențiune istorică, prin calitatea informațiilor sale, poate servi drept bază istorică pentru studiul diverselor datine și credințe pe care le menționează. Pentru precizia faptelor menționate precum și pentru felul în care se face această mențiune, documentul îndreptățește încrederea cea mai desăvîrșită. Așezat la locul cuvenit, în seria celorlalte izvoare istorice ale folclorului nostru, acest document completează, în mod fericit, imaginea culturală a secolului al XVII-lea.

ADRIAN FOCHI

⁶³ Despre practicarea obiceiului în Transilvania, vezi A. Viciu, *Obiceiuri de Paști*, cap. *Udatul cu apă a doua zi de Paști în Comoara Satelor*, Cluj, 2 (1924), pag. 70–71.

⁶⁴ Cf. art. *Daiini de Sângeorz* de A. Viciu, publicat în *Comoara Satelor*, Cluj, 4 (1926), pag. 53.

⁶⁵ *Învățătură firească spre surparea superstițiilor norodului*, manuscris descoperit și publicat de D. Prodan în *Studii și Cercetări Științifice*, Cluj, 1 (1950), fasc. 2, pag. 143–157, deși nu este o lucrare originală (e traducerea fizicii lui Hellmuth), mărturisește preocuparea lui G. Șincai de a combate practicile superstițioase ale poporului.

⁶⁶ Vezi mai sus nota 19.

⁶⁷ *Dissertatio inauguralis historico-medica de funeribus plebejis Daco-Romanorum sive hodiernorum valahorum*, Viena, 1817, în care autorul combate anume practici populare funerare din punct de vedere medical.

РУМЫНСКИЙ ФОЛЬКЛОР В ТРАНСИЛЬВАНИИ XVII ВЕКА

Исходя из убеждения, что для научного изучения фольклора необходимо, прежде всего, установить исторические основы различных фольклорных явлений, автор представляет румынский документ из Трансильвании XVII в. Этот документ был предметом многочисленных исследований, но, главным образом, со стороны историков. Фольклорный же его аспект не получил еще должного освещения. Была сделана только одна попытка в этом направлении, которая, однако, не очень далеко вышла за стадию намерений. Поэтому необходимо вернуться к этому вопросу.

Документ важен как по своему культурному значению, так и с точки зрения содержания. Он был делом рук трансильванского духовного лица того времени (митрополита Савы Бранковича) и, помимо распространения протестантских теологических принципов среди православного румынского населения, преследовал также цель борьбы с обрядами и суевериями румынских крестьян. В Трансильвании эта эпоха характеризуется интенсивной прозелитской деятельностью руководящих протестантских кругов среди всех народов другого вероисповедания, населявших княжество и, особенно среди румын, составлявших самую компактную и самую однородную, с точки зрения вероисповедания, массу населения.

Что касается фольклорного содержания документа, то достаточно показать, что из его 18 (19) пунктов не менее 9 относятся к фольклорным явлениям, освещая 16 обычаев, поверий и обрядов, практиковавшихся народом. Отсюда автор делает вывод, что одной из главных причин выпуска этого документа является именно его фольклорный аспект.

Поскольку речь идет о церковных запретах, ставящих специальные проблемы любому исследователю, автор делает при анализе этого документа тщательную выборку фактов, обходя те пункты, которые являются не чем иным, как стереотипным повторением таких же запретов в период «отцов церкви», и останавливаясь на явлениях безусловно современных выпуску документа. Так, автор особенно настаивает на второй части документа.

В этой части перечислен ряд народных погребальных обрядов, которые дают конкретную картину крестьянских похорон в XVII веке. Среди этих обрядов упоминается и обычай символического сжигания животных, которые дарятся на помин души (лоб животного опалается свечой). Этот обычай ныне больше не практикуется и упоминание о нем встречается только в данном случае. В этой же части документа дается описание обычая зажигания костров в страстной четверг с тем, чтобы души покойников, которым в этот день разрешено вернуться к себе домой, имели где погреться. Одновременно упоминаются и остальные обрядовые действия, связанные с этим поверием: вокруг костра ставят пищу и питье для умерших родственников.

Далее документ впервые упоминает об обычае молодецких ватаг в Трансильвании, названном «бричелатул», социально-этическая функция которого заключается в свершении народного суда. Парни выбирают старосту, который вместе с импровизированной группой судей наказывает все нарушения морали молодого поколения этой деревни. В заключение документ останавливается на пасхальном обычае, заключающемся в том, что парни обливают девушек водой. Этот обычай вызывает ассоциацию с циклами обрядов, связанных с плодородием. Об этом обычае упоминается и в первой части документа. (Менее показательные факты не включены в данное краткое изложение).

Знакомя читателя с этим документом, автор не довольствуется пересказом содержания различных пунктов, а все время старается освещать фольклорную атмосферу эпохи, сопоставляя описываемые факты с подобными явлениями в других населенных румынами странах — Молдове и Мунтении.

Путем сопоставления внешних информаций (патриарх Макарие, Пауль де Алеп, Бандинус) как и внутренних (митрополит Яков Молдавский, князь Димитрий Кантемир) со сведениями данного документа, автору удастся установить место, причитающееся этому документу среди источников румынской фольклористики. По мнению автора, этот документ способствует составлению более полного представления о состоянии культуры в XVII веке.

ROUMANIAN TRANSYLVANIAN FOLKLORE IN THE 17th CENTURY

Conscious that no scientific study on folklore is complete without a survey of the historical basis of the various folkloristic phenomena, the author presents a Roumanian Transylvanian document, dating back to the 17th century. Though this document has formed the object of repeated researches carried out principally by historians, its folkloristic aspect has so far not been awarded its full significance. The single attempt made in this direction has not been more than a timid incursion, thus justifying the resumption of these investigations.

The document is important both for its cultural significance and its contents. It was published by the Transylvanian ecclesiastic authorities of the epoch (Metropolitan Sava Brancovici) with the purpose of imposing Calvinistic theological principles upon the Roumanian Orthodox masses, combatting at the same time certain ritual and superstitious practices of the Roumanian peasants. The epoch was characterised by an intense proselytism of the leading Calvinistic circles in Transylvania, among all the peoples of different confessions living in the Transylvanian Principality, and especially among the Roumanians who represented the largest population and a homogeneous mass united by their creed.

As regards the folkloristic contents of the document it is sufficient to indicate that no less than 9 items of the 18 (19) refer to 16 customs, beliefs and ritual practices commonly applied by the Roumanian people. The fact that a large number of items refer to events of folkloristic importance leads the author to the conclusion that one of the chief reasons for the publication of the document is precisely its folkloristic implications.

As the act refers to ecclesiastic interdictions, which raise special problems for any researcher, the author, in his rigorous analysis of the document, selects the facts, eliminates the points which repeat the stereotypic clauses providing interdictions peculiar to the patristic period confining himself to the phenomena proved to be contemporary with the authors of the document. The study insists therefore, particularly upon the second half of the document.

In this second part, a large number of funeral folk rituals are listed, which, set together, represent a faithful reproduction of a rural burial of the 17th century. Among these rituals, the custom of branding with a candle the forehead of the animals distributed as alms to secure the rest of the dead man's soul is mentioned. This is the only record ever made of the above custom that has meanwhile been long abandoned. Furthermore, the document describes the custom of lighting fires in the morning of Holy Thursday, so that the dead men's souls, allowed to return to their homes on that day, may warm themselves at the blaze. Other ritual acts related to this same belief are indicated: food and drink is laid out around the fire for the dead of the family.

The document likewise mentions, for the first time, the custom applied by the Transylvanian young men's brotherhoods, called *bricelat*, whose social and ethic function is an act of popular justice. The young men of the village elect a leader, who, together with an improvised court, sanctions in a gay atmosphere every infringement of the rules of morality by the young people of the village. In conclusion, the document deals with another pascal custom, viz. the practice of the sprinkling with water of the girls by the young men, custom which recalls the ritual cycles of fertility. It is for the first time that this latter practice appears in a document.

(The less illustrative examples have not been included in this summary).

The author does not confine himself to presenting this highly important and interesting document, but endeavours to establish the folkloristic atmosphere of the epoch, comparing it to the similar facts occurring in Moldavia and Wallachia, the other countries inhabited by Roumanians.

Corroborating the information from external sources (Patriarch Macarie, Paul de Alep, Bandinus) and internal sources (Metropolitan Jacov of Moldavia, Prince Dimitrie Cantemir) with the information contained in this document, the author establishes the value of this document among the sources of Roumanian folklore. The conclusion drawn from this work is that this document, set in its appropriate place among the other historical sources of folklore, completes the picture of the cultural life of Transylvania in the 17th century.

ATTITUDINEA LUI G. DIMA FAȚĂ DE MUZICA POPULARĂ

În voluminoasa și importanta lucrare «Istoria Musicei la Romîni» de Mih. Gr. Poslușnicu, al cărei caracter enciclopedic-documentar face din ea unica lucrare de consultat mai la îndemîna muzicologilor și tuturor celor ce se interesează de problemele trecutului nostru muzical, pe lângă fapte de o necontestată valoare documentară sînt înserate și unele aprecieri personale — simple aserțiuni — comentate de autor într-un chip care reflectă fie o depășire a bunelor sale intenții, fie, în cel mai bun caz, o cunoaștere nejustă a trecutului muzical al Ardealului. De pildă, la pagina 359, printre altele, se poate citi: «Bătrînii romîni ai Brașovului, cit și puținii cîntăreți ai fostului cor¹, astăzi în viață, mai sînt încă martori oculari, cari cu cuvinte pline de entuziasm, descriu impresiunea delirantă produsă asupra auditoriului, de către primele armonizări corale ale tezaurului nostru melodic popular». Din capul locului, pentru cel care urmărește problema documentării istorice, se pune întrebarea: se pot alătura oare documentelor scrise impresiuni ale unor «martori oculari» care au trăit fapte întîmplate cu 38 de ani în urmă, fără ca ele să fie luate în seamă cu rezerva cuvenită? Și apoi «primele armonizări corale ale tezaurului nostru melodic popular» să fi apărut atît de tîrziu, sub semnul unei atitudini refractare față de curentul folcloric ce se întinsese cu repeziciune peste țările Europei veacului XIX, ori în ipoteza ocolirii Ardealului de către acest curent? Ar fi cu puțință asemenea fapte? Iată întrebări ce sugerează de la început carența informațiilor ori a lipsei de adîncime în perspectiva orientării și interpretării culturii muzicale din acel timp.

Sîntem departe de a ne gîndi să continuăm discuțiile în mod polemic pe această temă, cu atît mai mult cu cît memoria lui M. G. Poslușnicu ne impune amintirea și aprecierea cuvenită față de munca grea dar pasionată a istoriografului, care s-a ostenit o viață întreagă să adune material documentar, nu fără mari sacrificii și să ni-l pună la dispoziție. Noi sezișăm numai anumite lipsuri ori greșeli care trebuie îndreptate pentru restabilirea adevărului istoric.

Sezișînd aceste lipsuri ne-am luat sarcina de a studia problema ce o prezentăm în rîndurile acestui articol, cu credința că vom contribui într-o măsură mai largă la lămurirea ei. Cercetările noastre, întreprinse încă de acum 23 de ani și expuse în cercul restrîns al clasei de cor și dirijat de la Conservatorul de muzică și artă dramatică din București, în cadrul unor prelegeri inaugurate și conduse de regretatul profesor Ștefan Popescu, titularul catedrei, cu toate străduințele depuse, nu s-au bucurat în trecut de o mai largă publicitate, din cauza nepăsării generale pentru asemenea preocupări. Astăzi însă, cînd problemele culturii noastre au devenit adevărate probleme de Stat, se cuvine să cunoaștem cit mai temeinic împrejurările sociale, culturale și politice, care au determinat răspîndirea în mase a cîntecului popular din

¹ Este vorba de corul metropolitan din Iași, care a concertat la Brașov în anul 1890 sub bagheta lui G. Muzicescu.